

Istoria gândirii politice

Relația gânditorului politic față de istorie este în funcție de realitatea social-politică a timpului său, în sensul că nici un fapt istoric nu apare ca aparținând numai trecutului. Istoria, ca spațiu ce unește evenimentul și conștiința, reprezintă unitatea dintre eveniment și sens, în măsura în care conștiința istoricității poate trăi cu adevărat realitatea acestei duble limite; ea este locul evenimentelor sau câmpul de desfășurare a istoricității, spațiul temporal care circumscrie prezența a ceva trăit, devenit sau imemorial.

Legat astfel de conștiință și de prezența evenimentului, centrul de greutate a istoriei politice se va deplasa întotdeauna dinspre prezent spre trecut. Ea nu va fi știința despre un trecut în sine, eleatic, obiect de pură memorie. Căci acest trecut în sine nu ar putea fi decât locul evenimentelor absolute; or legătura dintre conștiința istoricității și a libertății ia naștere tocmai din despărțire acestui trecut în sine.

Așadar, nu va exista eveniment trecut, decât raportat la prezentul conștiinței, și nu la momentul punctiform și fără relief care marchează prezentul unui timp liniar. Prezentul devine mai dens prin conștiința istoricității, formă subtilă a prezenței și prin evenimentul ce ni se impune prin prezența sa, fie cotidiană, fie a unui trecut reluat mereu de către conștiință; în acest ultim caz, evenimentul trecut păstrează în prezent o putere de iradiere și de modelare permanentă, care determină conștiința să-l recunoască în continuare și să-l perceapă ca un eveniment. Tot ceea ce omul poate retrăi din trecutul său ca un adevărat eveniment, tot ceea ce va fi în măsură să reia, să-și reprezinte, să “repete”, constituie istoria sa și realitatea istoriei. Această istorie, fără a fi o realitate substanțială, transcendentă omului, va avea totuși exact atâta “realitatea” obiectivă ca și evenimentul al cărui caracter esențial este de a irupe în conștiință.

Evenimentul cel mai real este acela care se impune cel mai mult conștiinței ca un centru organizator al devenirii istorice. Forța sa de irupție înseamnă însăși propagarea sa, care ordonează istoria pentru noi și îi conferă semnificația sa. Într-adevăr, evenimentele reprezintă realitatea istoriei, îi suportă raționalitatea și îi dau sensul. Semnificația istoriei nu este în afara evenimentelor, și dacă istoria are un sens, aceasta are loc când unul sau mai multe evenimente centrale configurează o tendință în succesiunea lor, dau un sens istoriei.

Astfel, evocarea istorică împinge sensul unui eveniment dincolo de simpla succesiune a generațiilor în timp. Antinomia prezent – trecut, cu accentul pus cu precădere pe calitatea unui trecut exemplar în imaginea lui mitică, împrumută cadrul existențial al epocii memoriale, pe care îl umple cu sensul evenimential urmărit pe plan subiectiv.

Dacă în general istoria capătă pentru noi o semnificație unică, este pentru că o realitate centrală recunoscută ca eveniment o domină și o polarizează, fie că este vorba de domnia lui Ludovic al XIV-lea, de victoria lui Napoleon la Tilsit sau de prăbușirea unui regim politic. Dacă, în schimb, sensul își păstrează valoarea de șoc pentru conștiință, el va fi mereu reluat, pentru că neincetat el va manifesta asupra noilor evenimente și asupra prezentului o forță organizatoare nouă, un sens reînnoitor. Astfel, se întâmplă ca evenimentul organizator să rămână același de-a lungul secolelor; el se relevă purtătorul și dătătorul de sens ineputabil: noile evenimente ale prezentului îi vor trimite apeluri, cărora le va răspunde totdeauna prin noi semnificații. Acestea vor fi neîncetat reinterpretate sau reconfirmate, mereu reluat, ca și evenimentul ce le conține.

Timpul istoric se va transforma în timp psihologic cu nucleuri dense, cu un centru sau cu mai multe centre: acestea vor fi tocmai evenimentele cruciale din care iradiază sensul în toate direcțiile, atât către trecut cât și spre viitor, prin care se explică continua retroacțiune a prezentului față de trecut și anticiparea profetică. Istoria socială este locul acestor sensuri întretăiate (interferența lor determinată relativă lor contingență), care nu se unifică automat într-un sens global dat sau definitiv.

Istoria gândirii politice este văzută astfel ca mișcarea dialectică între eveniment și istoricitatea umană și ca dialog al evenimentelor între ele, reliefând sistemele politice și structurile sociale, și prin aceasta determinând fundamentul și sensurile evoluției.

Prin urmare, istoria gândirii politice nu este o succesiune lineară de idei și evenimente, adunate pe axa continuă a duratei pe epoci, perioade, domnii, popoare, etc. Ea nu este un muzeu imaginar al istoriei, unde ideile și evenimentele să se ordoneze în răclite frumos împodobite, după criteriile de clasificare străine de spiritului imanent al devenirii.

Dacă procesul gnoseologic al evocării ține de datele de mai sus, interpretarea personală a evenimentelor plătește și ea tribut situației contemporane scriitorului sau istoricului. Ambii caută în continuitatea evenimentelor, înțelegerea determinismelor complexe ale progresului cu toate ramificațiile lor: schimbare, dezvoltare, devenire, evoluție și maniera în care acestea se structurează în câmpurile semnificative ale doctrinelor politice. Există o acțiune reciprocă între substanța rarităților evocate și lumea contemporană în care trăiește și simte istoricul inspirația fecundându-le deopotrivă. Pentru că istoria gândirii politice, varianta a istoriei sociale, nu poate evolua și construi decât în strânsă legătură cu ceea ce autorul simte și aspiră în lumea lui, în idealurile, suferința și zbuciumul ei, ceva din aceste convulsii se vor fi cristalizat în întoarcerea spre lumea ideală a unui trecut reprezentat. Procesul psihologic al înțelegerii gândirii politice se explică la fel de bine ca și în cazul istoriei umane generale: trecutul nu este un trecut pitoresc, mort în sine ci trăiește în perspectiva istorică a evoluției de la individual la legitățile existențiale ale colectivității, într-un spațiu înțeles ca antropologie culturală, creatoare de istorie.

Contradicția dintre concepția teoretică și interpretarea evenimentelor și proceselor istorice din cadrul unei epoci ține de efortul de a oferi o explicație rațională valorii istorice a evenimentului, de a-i sacrifica contingența pentru a-l absorbi în antemortalitatea unei ordini raționale și eterne. Vizând permanențele unor valori social-politice, această contradicție validează, de pildă, contradicția din istoria culturii europene, dintre filozofia greacă păgână și creștinism. Filozofia greacă, anistorică în esență, preocupată să descopere rațiunea, necesitatea și ordinea, s-a ciocnit de eveniment și a încercat să-i anuleze valoarea istorică. Cu creștinismul eternitatea nu mai deține monopolul asupra istoriei, pentru că sensul istoric însuși s-a încarnat într-o istorie ca va deveni reală de-acum înainte (istoria mântuirii oamenilor prin apariția Fiului lui Dumnezeu). De-abia în secolul Luminilor, filozofia istorie va încerca să reconcilieze contingentul istoric în zeificarea rațiunii. Ea nu va anula evenimentele într-o eternitate atemporală ci, ordonându-le pe axa unui progres linear, le va reabsorbi în unitatea ipostaziată a unei istorii totalizatoare, pe care o va invoca pentru justificarea faptelor umane.

Ceea ce unește timpul fizic de timpul istoric este o anumită sensibilitate intuitivă a istoricului de a se transporta prin ipoteze într-un alt prezent; epoca pe care o evocă este considerată de el prezentul referitor, centrul perspectivei temporale. Există un viitor al acestui prezent, compus din speranța, ignoranța și teama oamenilor de atunci și nu din

ceea ce noi știm că s-a întâmplat. Însă există și un trecut al acestui prezent, compus din amintirile oamenilor de altădată și nu, din cea ce știm noi despre trecutul lor. Or, acest transfer într-un alt prezent, care aparține subiectivității scriitorului, nu este altceva decât o imaginație vizionară, când un alt prezent va fi înfățișat din nou, readus din străfundurile istoriei, din alte vremuri. Este o calitate maîtresse, posedarea capacității de apropiere a trecutului istoric, redând în același timp distanța istorică, mai mult, constituind în sufletul cititorului conștiința unei distanțări, de profunzime în timp.

Ceea ce politologul vrea să explice și să facă înțeles în ultima instanță este instituirea politicului. Trecutul de care ne-am îndepărtat este trecutul uman. La distanța în timp se adaugă și perspectiva specifică științelor antropologice. Caracterul uman inepuizabil al trecutului impune sarcina cunoașterii lui posibile și prin modalități specifice gândirii politice. Trecutul, anticipat printr-un efort de simpatie, este mai mult decât un simplu transfer imaginar într-un alt prezent, este un transfer ipotetic într-o altă viață a omului. Această simpatie atrage imaginația istoricului printr-o afinitate electivă față de lumea evocată. Momentul în care statutul gnoseologic și axiologic al gândirii politice capătă un contur relevant, este atunci când, în ciuda distanțării în timp, evocarea atât de specifică face să apară sistemul de valori al comunităților de altădată. Această evocare a valorilor, care în cele din urmă rămâne singura posibilitate de cunoaștere a oamenilor accesibilă nouă, în lipsa posibilității de a retrăi ceea ce au simțit și gândit ei, nu este posibilă fără ca gânditorul să nu fie interesat vital de aceste valori și să aibă față de ele o profundă afinitate. El a trebuit să admită în mod ipotetic idealurile lor, ceea ce a constituit o premisă a înțelegerii acestei problematice. Această necesitate gnoseologică de transfer în timp într-o altă subiectivitate adoptată ca centru al perspectivei se datorează și situației speciale a gânditorului. Aparținând aceleiași culturi, în care trecutul este acela al epocii contemporane lui, dar și în care oamenii din trecut fac parte din aceiași umanitate, gândirea politică reprezintă una din formele culturale în care ei repetă apartenența lor la aceeași cultură, umanitate și comunitate. fiind un dialog al comunicării dintre conștiințe, animată în aceeași măsură de o voință a înțelegerii și a cunoașterii, gândirea politică a adus, aduce și va aduce o contribuție remarcabilă la cunoașterea fenomenului uman.

Dintre toate senzațiile timpului, paramnezia este sentimentul unei mari intensități a memoriei afective, care combină convingerea de a fi fost martor sau autor al unui eveniment cu certitudinea contradictorie de a nu fi fost niciodată prezent la fața locului. Efectul paramneziei cauzează o emoție intensă, care pare să conște în perceperea unei schimbări bruște în poziția relativă a trecutului și prezentului, da șicum cele două dimensiuni ale timpului, de obicei separate în reprezentările noastre, s-ar vedea dintr-o dată simultane fără a pierde, totuși, nimic din calitatea lor proprie. Resurecția imaginilor sensibile propriu-zise despre timp este invariabil asociată cu un fenomen mnemonic de un tip diferit, dar complementar, memoria emoțiilor sau amintirea afectivă. Memoria simțurilor păstrează aspectul lucrurilor, în detaliul lor, în structura lor aparentă.

La istoricul politic, un lanț de cinestezii și sinestezii îmbină până la organic sentimentul trecutului și al devenirii prin intermediul unor mobiluri sublimite prin medierea, în special, a intereselor. Fiecare spațiu, cu componentele sale calitative, sacrale, este și el, în mare parte, produsul unui timp care a lucrat într-însul. Implicând ideea ontologică de sinteză, factorul temporal poate fi acum mutat în perspectivă trecutului și sub formă de noi spații, ca urmare a interacțiunilor probabiliste în cunoașterea realității. Iar acel timp

întipărește concomitent în noul spațiu amintiri de demult care leagă trecutul cu prezentul unei determinări spațiale date.

Examinarea coordonatelor lumii istorice: spațiu, timp, și memorie afectivă ne relevă trecerea de la prezentul situație la prezentul integrator al totalității numit cultură națională. Timpul, raportat la nevoile prezentului, devine istorie. Spațiul se extinde și el ca viziune tridimensională a mișcării grandioase a materiei surprinsă într-o dialectică cosmică. Nu este vorba de o extindere în sens newtonian, ci einsteinian, de o amplificare în adâncire a semnificațiilor unor viziuni mitice, care depășesc granițele evocării propriuzise. La prima vedere, ele par, fără nici o legătură cu subiectul evocat; or, ceea ce le unește este tocmai încorporarea lor afectivă la un model al lumii și al vieții, pe baza unor diverse moduri specifice de a percepe timpul și schimbarea în destinele lor.

Este surprinzător că și concepția marxistă consideră cunoașterea trecutului și viitorului dependente de “exacta înțelegere a prezentului”. Marx situează în interiorul gândirii istorice momentul antiistoric; “de fapt, oamenii fac propria lor istorie, dar nu o fac din propria lor voință, deși în condiții deja imediat date și transpuse. Tradiția tuturor generațiilor planează ca o obsesie asupra gândirii celor vii. “ Deschizând o breșă în studiul formațiunilor social-economice, Marx și Engels de vor opune tendințelor menite să mențină o separare absolută sau antinomie între natură și istorie, și deci între modalitățile respective ale cunoașterii lor. Ambele aparțin mai curând aceleiași lumi, a cărei unitate cognitivă se bazează pe practică: “atâta timp cât există oameni, istoria naturii și istoria oamenilor se condiționează reciproc” . Lui Feuerbach, Marx și Engels îi reproșează “că lumea sensibilă (...) nu este un lucru ddat imediat de eternitate, mereu egal cu sine însuși, ci produsul istoric (...) , rezultaatul activității unei întregi serii de generații dintre care fiecare s-a sprijinit pe spatele precedentei”.

Explicația valorică a acestei evoluții nu mai poate fi satisfăcută prin succesiunea unor entități de complexitate descrescândă, într-o cronologie nudă. În procesul cunoașterii diacronice, momentul logic și momentul temporal se succed și se întrepătrund simultan: transformarea întregului este studiată la nivel sincron și coroborată cu celelalte tipuri de pe scara evolutivă.

Ruptura dintre teorie și istorie o constituie punctul de plecare al interpretărilor structuraliste contemporane în științele umaniste. Transferul metodei structuraliste din lingvistică în științele sociale a readus în discuție eficiența metodologiilor de cercetare analitico-structurală și istorico-genetică din domeniul istorie cu fertile sugestii de muncă pentru capitolul de față. Pe de o parte, Louis Althusser, Claude Levy Strauss, Michel Foucault, adepți ai metodei analitico-structurale, pe de alta, reprezentanții școlii de la Frankfurt, Max Horkheimer, Th. W. Adorno, H. Marcuse, A. Schmidt, partizanii metodei istorico-genetice, au confruntat exigențele gnoseologice în cunoașterea proceselor istorice, studiate retrospectiv, plecând de la niveluri din ce mai avansate. Reelaborarea rezultatelor până la zi, oferită de procesul gândirii, le face “mai concrete” în sens hegelian, mai bogate în conținut.

După Althusser, unitatea dialectică dintre structură și procesul creativ se rezolvă în realitatea obiectivă în favoarea structurii. Fundamentând o interpretare structuralistă a lui Marx, Althusser afirmă că poate deduce din **Capitalul** “abolirea oricărei origini și a oricărui subiect” iar într-un alt loc, într-un loc și mai explicit, precizează: “De la Marx încoace știm că subiectul uman, eul economic, politic și filozofic nu este “centrul istoriei or, spre deosebire de filozofii iluminiști și chiar de Hegel, știm că istoria nu are un

“centru”, ci o structură”(…). Însă prioritatea metodologică a sincroniei (structurii) asupra diacroniei (istoriei) înseamnă cu necesitate că problemele concrete suferă din principiu o reducere și o depreciere. Este evident că în **Capitalul** Marx se servește de o metodă simultan istorico-genetică și analitico-structurală. El analizează structura societății capitaliste, dar demonstrează în același timp că este rezultatul unui proces istoric rezultat el însuși destinat să fie depășit la rândul lui de dezvoltarea istorică. Marx definește materialismul istoric “produs conștient al mișcării istorice”, ceea ce nu înseamnă că cunoașterea coincide cu descrierea obiectului său într-un proces cronologic linear. Combătând ontologia hegeliană atemporală, Marx evidențiază istoricitatea lumii materiale prin studiul multiplelor mediații istorico- naturale și istorico-sociale din totalitatea datelor concrete.